

EGZAMIN USTNY Z JĘZYKA POLSKIEGO (szkoły ponadgimnazjalne)

Poloniści po raz kolejny staną przed koniecznością zbudowania szkolnej listy tematów na egzamin ustny z języka polskiego. Zadanie to powierza im przewodniczący Szkolnego Zespołu Egzaminacyjnego.

Przy budowaniu listy tematów poloniści powinni uwzględnić wskazówki, które pomogą im uporządkować wiedzę zarówno na temat organizacji egzaminu ustnego jak i zasad budowania owej listy.

Ważne jest również, jaki przyjęć porządek prac przy budowaniu listy tematów.

Aby pomóc polonistom w ich pracy, proponujemy lekturę poniższego tekstu, który składa się z trzech części i obejmuje uwagi dotyczące:

- przygotowania i przebiegu egzaminu,
- kryteriów, jakie musi spełniać poprawnie zbudowany temat,
- opisu umożliwiającego sprawdzenie, czy temat został poprawnie zbudowany.

Informacje te pozwolą na skuteczne zweryfikowanie listy, zanim trafi ona do uczniów.

Z naszych obserwacji wynika ponadto, że bardzo stresującą sytuacją, zarówno dla uczniów jak i nauczycieli, jest ta, kiedy po ogłoszeniu w szkole listy tematów okazuje się, że kilka z nich cieszy się nadmiernym zainteresowaniem i bardzo wielu uczniów deklaruje chęć ich opracowania, a inne tematy w ogóle nie zostają „dostrzeżone”. Co zatem zrobić, aby, w miarę możliwości, ustrzec się przed podobną sytuacją?

Należałoby odpowiednio wcześniej rozeznac, jakie są humanistyczne zainteresowania młodzieży oraz uwzględnić te propozycje uczniów, które spełniają poniższe kryteria. Mógłby to być punkt wyjścia do budowania szkolnej listy. Potem pozostaje „tylko” konstrukcja owej listy zgodnie z przyjętymi zasadami. Tworzenie jej mogą „ułatwiać” bądź „utrudniać” propozycje oferowane przez media. W tym zakresie „rynek” bardzo szybko się organizuje i podpowiada nauczycielom tematy (tak jak uczniów zarzuca propozycjami ich prezentacji). Zalecamy bardzo wnikliwą lekturę tych ofert, aby nie popełnić błędu wynikającego z bezkrytycznego zasugerowania się propozycjami „innych”.

Życzymy Państwu pomyślnej pracy.

CZĘŚĆ I

Przygotowanie i przebieg egzaminu

1. Nauczyciele języka polskiego przygotowują listę tematów do 10 kwietnia roku szkolnego poprzedzającego rok szkolny, w którym przeprowadzany jest egzamin maturalny.
2. W szkole obowiązuje jedna lista tematów, podzielona na trzy kategorie: literatura, związki literatury z innymi dziedzinami sztuki, język.
3. Lista może uwzględniać tematy zaproponowane przez uczniów. Tematy te zostają umieszczone na wspólnej liście i wszyscy uczniowie (nie tylko autor danego tematu) mają prawo je wybrać.

4. Dyrektor OKE może – w terminie 2 miesięcy po upływie terminów, o których mowa w punkcie 1 – zwrócić się do przewodniczącego zespołu egzaminacyjnego o przedstawienie przygotowanej przez nauczycieli listy tematów.
5. Jeśli dyrektor OKE nie zgłosi zastrzeżeń do przedstawionej listy tematów w terminie 10 tygodni od dnia jej złożenia, listę tematów należy uważać za zaakceptowaną.
6. Dyrektor OKE może zalecić poprawienie listy tematów. Poprawiona lista tematów powinna być przedstawiona dyrektorowi OKE przez przewodniczącego zespołu egzaminacyjnego w terminie tygodnia od dnia otrzymania zaleceń.
7. Jeśli dyrektor OKE nie zaakceptuje w terminie tygodnia poprawionej listy tematów, przekazuje przewodniczącemu zespołu egzaminacyjnego listę tematów przygotowaną przez komisję okręgową.
8. Uczeń wybiera jeden temat z listy i wpisuje go na *Zgłoszeniu i deklaracji do egzaminu maturalnego*.
9. Liczba tematów powinna zapewniać uczniom możliwość wyboru – jeden temat może być wybrany przez kilku uczniów.
10. Temat powinien być zbudowany zgodnie z zaleceniami uszczegółowionymi w dalszej części tego materiału.
11. Na liście tematów powinny znaleźć się takie, które umożliwiają uczniowi samodzielne przygotowanie materiałów pomocniczych, takich jak nagrania, reprodukcje dzieł sztuki, fotografie, nagrania muzyczne itp.
12. Nie później niż na 4 tygodnie przed terminem części ustnej egzaminu maturalnego uczeń dostarcza przewodniczącemu zespołu egzaminacyjnego wykaz bibliografii wykorzystanej do opracowania tematu. Przewodniczący zespołu egzaminacyjnego niezwłocznie przekazuje wykaz bibliografii właściwemu zespołowi przedmiotowemu.
13. Egzamin ustny trwa około 25 minut i składa się z dwóch części:
 - prezentacji tematu, która trwa około 15 minut,
 - rozmowy zdającego z zespołem przedmiotowym, która jest związana z prezentowanym tematem.
14. Rozmowa ze zdającym dotyczy prezentowanego tematu i wykorzystanej do jego opracowania bibliografii.
15. W części przeznaczonej na prezentację zdającemu nie przerywa się wypowiedzi.
16. Projekcja filmu, nagrania może trwać do 5 minut z czasu przeznaczonego na prezentację tematu.

17. W czasie trwania części ustnej egzaminu w sali może przebywać tylko jeden zdający.
18. Wynik egzaminu ustala zespół przedmiotowy, a przewodniczący tego zespołu ogłasza wynik bezpośrednio po zakończeniu egzaminu w części ustnej w danym dniu.
19. Zdający zdał egzamin, jeśli otrzymał co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania.
20. Niezdanie lub nieprzystąpienie do egzaminu w części ustnej nie stanowi przeszkody w zdawaniu egzaminu maturalnego w części pisemnej.

Uwaga: Jeśli dyrektor OKE nie zwróci się do dyrektorów szkół z prośbą o przesłanie listy tematów do weryfikacji, dyrektorzy szkół nie przesyłają list tematów do OKE.

CZEŚĆ II

Kryteria, jakie musi spełniać poprawnie zbudowany temat

Temat:

- musi być zgodny z podstawą programową, standardami wymagań egzaminacyjnych.
- musi dotyczyć literatury, związków literatury z innymi dziedzinami sztuki lub języka.
(Bardzo często nie spełniały tego warunku tematy dotyczące życia kulturalnego w wybranym regionie, np. *Omów rolę muzeum X... w swoim mieście.*)
- nie może dotyczyć badań:
 - socjologicznych (zakres treści: np. *rola literatury w kształtowaniu światopoglądu współczesnego odbiorcy; czynniki mające wpływ na kształtowanie się gustu estetycznego czytelników i widzów*),
 - psychologicznych (zakres treści: np. *wpływ literatury na psychikę współczesnego odbiorcy*),
 - historycznych (gdy zakres treści nie uwzględnia materiału literackiego, np. *warunki życia w obozach sowieckich*).
- nie może mieć charakteru niewychowawczego, na przykład nie może:
 - dotyczyć studium zbrodni (zakres treści: np. *zbrodnie doskonała*),
 - wymagać omawiania lub przytaczania wulgaryzmów,
 - naruszać prywatności, godności uczniów (zakres treści: np. *analiza przezwisk kolegów w szkole*).

- powinien określać problem badawczy. Nie powinien stwarzać możliwości zatrzymania się na poziomie bezkrytycznego odtwarzania opracowań, wyuczonych formuł, opinii.
- powinien dawać możliwość realizacji na podstawie materiału omawianego w szkole, ale i umożliwiać wyjście poza realizowany w szkole program. W praktyce oznacza to, że temat musi być zgodny ze standardami wymagań egzaminacyjnych, natomiast uczeń do egzemplifikacji problemu badawczego może wybrać lektury zgodnie ze swoimi humanistycznymi zainteresowaniami, które nie mieszczą się w tzw. szkolnym kanonie.
- nie powinien narzucać sądów, tez (np. *udowodnij, że ...*).
- nie powinien być zbyt wąski, szczegółowy (zakres treści: np. *ból po stracie ukochanego dziecka w „Trenach” Jana Kochanowskiego*).
- powinien być ogólnie sformułowany, aby uczniowie mogli dobrać różny materiał do analizy (różna bibliografia podmiotowa i przedmiotowa) - uwaga szczególnie ważna, gdy jeden temat może wybrać kilku uczniów.
 - Temat nie powinien narzucać konkretnych utworów do analizy, np. *Porównaj dekalog bohaterów „Innego świata” G. Herlinga – Grudzińskiego i „Opowiadań” T. Borowskiego.*
Omów różne sposoby wprowadzania mowy ezopowej do powieści XIX i XX wieku na przykładzie „Nad Niemnem” E. Orzeszkowej oraz „Mistrza i Małgorzaty” M. Bułhakowa.
Porównaj obraz rewolucji w „Nie – Boskiej komedii” Z. Krasińskiego, „Przedwiośniu” S. Żeromskiego, „Szewcach” S. Witkiewicza.
 - Temat nie powinien narzucać zarówno liczby utworów do analizy, jak i liczby utworów czy argumentów, np. *Zanalizuj motyw snu w trzech wybranych utworach.*
Podaj trzy argumenty, dowodzące że...
- musi mieć charakter analityczny, powinien obligować do analizy tekstów, nie może umożliwiać prezentacji dygresji.
Nie powinien zatem zawierać sformułowań: *Do jakich refleksji skłania Cię?*
Co sądzisz o?
Nie powinien zawierać konstrukcji *W jakich utworach odnajdujesz Wskaż utwory....* Taka konstrukcja składniowa sugeruje wyliczanie, a nie analizę.
- musi zawierać polecenie wyrażone czasownikiem operacyjnym (np. *zanalizuj, porównaj*) lub rzeczownikiem odczasownikowym (np. *analiza, porównanie*).
- musi zawierać czasownik operacyjny trafnie dobrany:
 - czasownik musi być precyzyjnie dobrany, aby wykluczał pominięcie oczekiwanej realizacji, np. użycie czasownika *zaprezentuj* w stosunku do dzieł malarskich może spowodować, że uczeń „zaprezentuje” = pokaże reprodukcje, ograniczając omówienie do kilku ogólnikowych zdań.
 - użycie czasownika *oceni* powinno być poprzedzone poleceniem

- zanalizowania (ocena bez konieczności analizy zakłada powierzchowność sądów).
 - sformułowanie *najciekawsze, według Ciebie,* wymaga omówienia kryteriów doboru argumentów, nie tylko samych argumentów.
 - iż czasownik *odwołaj się* nie precyzuje polecenia, może stanowić jego uzupełnienie (np. błędny zapis: *Estetyka brzydoty – odwołaj się do wybranych przykładów*).
 - niektóre czasowniki pozornie formułują polecenie, np. *Rozważ myśl Seneki, przyglądając się postawom wybranych bohaterów literackich*.
- nie może zakładać, że uczeń wykona pracę pisemną (np. *ułoż słowniczek ...*).
 - musi być jednoznacznie sformułowany, komunikatywny.
Należy pamiętać, że jednoznaczność bardzo często zakłócają metafory, cytaty, traktowane jako „literackie” wprowadzenia do tematów. Koncepcja uzasadniona przy redagowaniu „dawnych” tematów wypracowań (np. maturalnych, klasowych, tematów konkursów literackich) nie sprawdza się w formule nowej matury.
 - powinien określać zakres materiału do analizy, np. *... na wybranych przykładach z literatury i innych dziedzin sztuki*.
 - powinien być poddany wnikliwej korekcie językowej.
Należy unikać wszelkich błędów językowych i błędów zapisu (graficznych, ortograficznych, interpunkcyjnych).
 - Najczęściej błędy interpunkcyjne występują w zdaniach zawierających imiesłowne równoważniki zdań, np. w zdaniach: *Omów problem X, interpretując wybrane przykłady*
Omów różne odmiany... , odwołując się do... .
pomijane są przecinki przed imiesłowami.
 - Należy pamiętać, iż konsekwencją błędu logicznego może stać się błąd językowy, np. *Porównaj różne ujęcia motywu Sądu Ostatecznego występujące w literaturze i sztuce*. Literatura jest dziedziną sztuki, zatem poprawny zapis tematu powinien być następujący: *Porównaj różne ujęcia motywu Sądu Ostatecznego występujące w literaturze i innych dziedzinach sztuki*.
- Szczegółowa korekta językowa pozwala na uniknięcie tego typu błędów.

CZEŚĆ III

Jak sprawdzić, czy temat został poprawnie zbudowany.

Temat został poprawnie sformułowany, jeśli:

- potrafimy wskazać w nim następujące elementy:
 - a) treść merytoryczną,
 - b) problem badawczy,
 - c) polecenie dla zdającego (wyrażone czasownikiem operacyjnym lub rzeczownikiem odczasownikowym),
 - d) zakres materiału.
- uwzględnimy uwagi zamieszczone w II części tego materiału.

Przykłady tematów z *Informatora maturalnego od 2005 roku*

1. Literatura

Idealiści i marzyciele w literaturze polskiej. Scharakteryzuj sposób kreowania takich bohaterów w utworach z różnych epok.

- a) treść merytoryczna – *idealiści i marzyciele*,
- b) problem badawczy – *sposób kreowania*,
- c) polecenie dla zdającego – *scharakteryzuj*,
- d) zakres materiału – *literatura polska, utwory z różnych epok*.

2. Związki literatury z innymi dziedzinami sztuki

Obrazy miasta jako przestrzeni życiowej. Analiza porównawcza wybranych dzieł literackich i innych (np. malarskich, filmowych).

- a) treść merytoryczna – *obrazy miasta*
- b) problem badawczy – *miasto jako przestrzeń życiowa*,
- c) polecenie dla zdającego – *analiza porównawcza*
- d) zakres materiału – *wybrane dzieła literackie i inne (np. malarskie, filmowe)*.

3. Język

Specyfika języka bohaterów literatury science-fiction. Omów na przykładach wybranych utworów.

- a) treść merytoryczna – *język bohaterów literatury science-fiction*,
- b) problem badawczy – *specyfika języka*,
- c) polecenie dla zdającego – *omów*,
- d) zakres materiału – *wybrane utwory literatury science-fiction*.